

Taši delek, Tibete!

Kada užkyli į 4000 metrų aukštį, pasaulį pradedi matyti kitaip. Dangus tampa skaidrus ir tyras, vandeningos upės teka galinga srove, o bemedžiai kalnai dunkso aplinkui apaugę ryškiai žalia žole. Tačiau svarbiausia – tavo vidinė būseną: pirmą kartą išlipęs iš autobuso istoriniame pasienio poste tarp Kinijos ir Tibeto pajunti skrydžio jausmą. Krūtinėje trūksta kvapo, lengvai pinasi kojos, svaigsta galva. O aplinkui iki horizonto veriasi dangus, kalnai, upės... Suvoki, kad čia – jau kitas pasaulis..

Teksto autorius AURELIJUS ZYKAS

Nuotraukos iš asmeninio archyvo

Prieš kylant į Tibeto plynaukštę, organizatoriai mus vis gąsdino aukščio liga. Apie ją buvo kalbama dar likus savaitei iki kelionės. Dėl to mūsų autobuse nuolat sėdėjo gydytoja, Tibeto ir vakarietiškosios medicinos specialistė, apsiginklavusi dideliu pintu krepšiu su vaistais, lašelinėmis, deguonies balionais... Maža ką...

„Tibete mums, žemumų gyventojams, negalima daryti drastiškų dalykų, – aiškino rūpestingoji ponja Ma, akylai prižiūrėjusi mūsų delegaciją per visą kelionę nuo pat Pekino, – negalima staigiai judėti, praustis po karštu dušu, garsiai juoktis ir verkti, negalima gerti alkoholio, negalima...“

Atvirai sakant, patį pirmąjį kelionės vakarą slapčia išsprukę į barą, kur linksminosi tibetiečių jaunimas, pažeidėme beveik visas ponios Ma taisykles. Galiausiai

atsipirkome nedideliu galvos skausmu ir peršalimu. Tačiau tai, kad esame neįprastame aukštyje, jaučiau visas penkias kelionės dienas. Aukštumose kartais keistai pritrūksta kvapo, o judėdamas greitai apsunksti. Čia oras retesnis, mažiau deguonies, turi nuolat galvoti apie šiek tiek apribotas savo galimybes.

Daugiatautė delegacija

Mes – tai nedidukė mokslininkų grupelė (po atstovą iš Belgijos, Švedijos, Lietuvos, Japonijos, Korėjos, Mongolijos, Indijos ir Pietų Afrikos), surinkta remiantis labai globaliomis ambicijomis. Taip sakant, į šį Tibeto pakraštį Kinijos vyriausybės rūpesčiu suvažiavo visas Senasis pasaulis – nuo rytų iki vakarų ir nuo šiaurės iki pietų.

„Krūtinėje trūksta kvapo, lengvai pinasi kojos, svaigsta galva. O aplinkui iki horizonto veriasi dangus, kalnai, upės... Suvoki, kad čia – jau kitas pasaulis.“

Vietos vaizdai ir kultūra mums nuolat kėlė nuostabą, o ir mes ne mažiau keistai atrodėme vietos gyventojams. Nepralenkiamą žvaigždę buvo Deividas iš Johanesburgo universiteto, kurio plačiai besišypsantis juodas veidas kiekvienoje kalnų gyvenvietėje traukė vietos moterų (turbūt ir vyrų) akį. Per kelionę jis vis buvo stabdomas ir fotografuojamas (slapta ir ne visai). Kartais į jo šlovės šešėlį maloningai buvome įtraukiami ir mes, blyškiaveidžiai iš tolimosios Europos, kai manęs ar Stephanie, kolegės iš Švedijos, paprašydavo įsikomponuoti į fotografiją prie Deivido.

Kinija su daugiau nei milijardu gyventojų po truputį atsiveria pasauliui. Didžiuosiuose šalies miestuose kitokios odos spalvos arba veido bruožų žmonės jau nieko nebestebina, tačiau vidiniuose Kinijos rajonuose vis dar galima pasijusti žvaigžde. Ir negaliu sakyti, kad nemalonu, kai žmonės, išpūtę akis, su tavimi nedrąsiai sveikinas, atsisuka tau praeinant, o tautiniais ryškiais kalniečių drabužiais apsirengusi moterėlė prašo asmenukės kartu...

Taip, naujausiu *Huawei* modeliu...

Tibeto dydžiai

Mes keliavome po Tibetą.

Tiesa, turiu patikslinti, kad kelionės metu neįvažiavo- me į Tibeto autonominį regioną, kur reikalingas specialus Kinijos išduodamas leidimas, kas gerokai apsunkina turizmą. Tačiau juk iš tiesų Tibeto autonominis regionas (TAR) tėra politikų nubraižytas administracinis vienet- as, apimantis vos pusę tos teritorijos, kurią politiškai korektiškai reikėtų vadinti „tibetiečių gyvenamomis ter- ritorijomis“.

Geografiškai jos beveik sutampa su Tibeto plynaukšte, aiškiai išsiskiriančia pasaulio satelitinuose žemėlapiuose. Visoje šioje virš likusio pasaulio iškilusioje plynaukš- tėje tibetiečiai vis dar sudaro daugumą gyventojų, o administraciškai ji priklauso skirtingiems Kinijos admi- nistraciniais vienetams: Činghajaus, Sičuan, Gansu provincijoms. Dalis tibetiečių teritorijų toli vakaruose įsiskverbia net į Indiją bei Pakistaną.

Tibeto plynaukštė apima maždaug 2 milijonus kvadra- tinių km, tai yra... maždaug pusę Europos Sąjungos te-

ritorijos. Tiesa, šioje „Pasaulio stogu“ dar vadinamoje teritorijoje gyvenimo sąlygos yra tokios atšiaurios, kad gyvena tik apie 6 mln. gyventojų.

Juos paprastai vadiname tibetiečiais, bet iš tiesų tai yra labai daugiatautis kontingentas: kiekvienas Tibeto regionas kalba kita kalba, pasižymi skirtingomis gyve- nimo sąlygomis ir papročiais. Tačiau visus plynaukštės gyventojus vienija budizmu pagrįsta vertybių sistema ir standartinė tibetiečių kalba, naudojama kaip *lingua franca* nuo Ladako vakaruose iki Khamo rytuose, nuo Čangtango šiaurėje iki Butano pietuose.

Mūsų delegacijos kelionė apsiribojo ryčiausiu šių ter- ritorijų pakraščiu, t. y. Gandzi (tib. Garze) prefektūra, kuri priklauso Sičuan provincijai, o tradiciškai priski- rama Khamo istoriniam regionui. Tačiau net ir šioje priešakinėje civilizacijų susikirtimo zonoje Tibeto kul- tūra yra apčiuopiama ir juntama visa savo esybe. Ke- liaudamas čia nesuabejoji, kad šios vietos – kultūriškai jau visiškai kita civilizacija su naujomis taisyklėmis ir dėsniais.

Apie kelius

Kelionę į Tibeto plynaukštę rugpjūčio 15 d. pradėjo- me iš Čengdu miesto, per derlingas Sičuan lygumas judėdami į vakarus. Pakeliui ryškiai žalius ryžių laukus keitė kalvotos terasos, dar vėliau – aukštesni kalnai, iš- vagoti serpantinų ir tunelių. Kylant į kalnus aukštaūgės augmenijos vis mažėjo, o klimatas pastebimai vėso.

Visos kelionės metu Kinijos infrastruktūros pasiekimai stebino. Atrodytų, nereikšmingoje ir retai gyvenamoje provincijoje masiškai tiesiami labai geros kokybės keliai, estakados, kasami tuneliai, upių krantus sujungia galin- gi tiltai...

Ponia Ma didžiuodamasi pasakojo apie gigantomaniš- kus užtvankų, oro uostų ir geležinkelio linijų planus. Juk visai neseniai aukščiausias pasaulio geležinkelis pasiekė istorinę Tibeto sostinę Lhasą. Neabejotinai Kinija inves- tuoja į šiuos regionus, taip ne tik gerindama gyvenimo kokybę, bet ir stiprindama krašte savo kontrolę.

Kol modernybės dvelksmas nepalietė šių vietovių, pa- grindinė gija, jungusi Kiniją su Tibetu, buvo Arbatos ir arklių kelias. Ši siaurų kalnų kelių sistema savaičių savaites vedė per kalnų perėjas, kirtė sraunias upes ir jungė artimiausią Kinijos didmiestį Čengdu su tibetie- čių miestais Dartze, Gardze, Čamdo ir galiausiai Lhasa. Šiais keliais į vieną pusę buvo gabenamos Tibete labai vertinamos fasuotos juodosios arbatos plytelės, o atgal į Kiniją pirkliai grįždavo vesdami puikius tibetietiškus ponius.

Ludingas yra istorinio pasienio gyvenvietė prieš įva- žiuojant į tibetiečių žemes. Tai – piligriminė vietovė vi- siems Socialistinės Kinijos piliečiams. Juk čia 1935 m. įvyko lemiamas mūšis tarp Mao vadovaujamų komunis- tų ir nacionalistų, pasibaigęs triuškinančia Mao pergale. Apie šį įvykį liudija socialistinio realizmo šedevrų perpil- dytas muziejus ir išpūdingas siūbuojantis tiltas. Pereiti

ši kabantį tiltą – ne juokas: turėklus atstoja masyvios metalinės grandinės, o pro azūrinius lentų tarpus ma- tosi veržliai tekanti kalnų upė. Tai – iš šiaurės atitekanti Dadu (tibetiečių vadinama *Gyelmo Ngul*), kurios basei- nas sudaro ryčiausią Khamo regiono dalį.

Raibstančiomis akimis ir linkstančiomis kojomis pa- siekęs kitą upės krantą, lengviau atsidūstu...

Turizmo stebuklai

– *Taši delek*, – šypsosi mums vietinės savivaldos atsto- vai, o mes lenkiamės, kad jie mūsų pečius apgaubtų šil- kiniais šaliais.

Šie šaliai (kurių per kelionę gavome gal aštuonis), va- dinami *khata*, yra pagarbos ženklas, įteikiamas kaip do- vana mokytojams, senimui, gerbiamoms asmenybėms. Kaip ir sakraline fraze: „Taši delek“, jais pasveikinami svečiai ir palinkima laimės.

Vietos žmonės ir savo išvaizda jau kitokie, nei kinai, jų oda tamsesnė. Gatvėje sutikęs jau gali pažinti tibetietį, net jei jis apsirengęs vakarietiškai.

Ivažiuojame į Dartzę (kurią kinai perkrikštijo Kang- dingu). Atsidūstu, pro autobuso langą stebėdamas ryš- kiaspalvius namus. Ponia Ma didžiuodamasi pasakoja, kad kadaise nedidelis kalnų miestelis šiuo metu tiesiog klesti dėl turizmo industrijos. Į „egzotiškąjį“ Tibetą at- važiuoja vis daugiau kinų turistų, vasarą bėgančių nuo karščių ir savo kasdienybės. Čia, Tibeto plynaukštėje, jie gali patirti kitonišką kultūrą, stebėti egzotiškus tibetie- čių šokius bei dainas ir kitaip maloniai praleisti laiką...

Turiu pripažinti, kad turizmo industrijos vystymas regione ir kelia pagarbą, ir priverčia kūnu bėgioti šiur- puliukus. Abipus gatvės kalnų fone rikiuojasi daugia- aukščiai viešbučiai, pasilinksminimo įstaigos, barai, res- toranai. Naujoji Dartsės turizmo architektūra iš esmės išsivystė iš tradicinės tibetiečių architektūros: atkarto- jamos spalvos, į viršų siaurėjančios langų formos, pas- tatų struktūra. Netgi kiniški rašmenys iškabose igauna tibetietiškus rašmenų vingrumą. Tačiau tibetietiški 2–3

aukštų namukai čia įgyja gigantiškus mastelius, išstypdami iki keliasdešimties aukštų gigantų. Taip masinio turizmo industrija sukergiama su pastorališkojo Tibeto kultūriniu išskirtinumu. Gimsta nauji XXI amžiaus architektūriniai stebuklai.

Po susitikimo su prefektūros gubernatoriumi per iškilmingą vakarienę mums demonstruojami ir vietos šokiai. Tibeto aukštumose nuo seno išsivystė aukšto lygio muzikinė kultūra, kurios viršūnė – sakralinis vienuolių giedojimas ar ritualiniai šokiai čamas. Tačiau mums, vietos skanskonių prisivalgiusiai tarptautinei delegacijai, šeiminkai rodo kitokį paveldą. Tibetiečiai vaikinai ir merginos, dėvintys ryškius drabužius ilgomis rankovėmis, šokčiodami ir kilnodami kojas, demonstruoja dinamiškus liaudies šokius. O scenos fone demonstruojami vaizdo siužetai apie prefektūros ekonominius pasiekimus.

Ponia Ma, sėdinti man iš dešinės, pasakoja, kad tautinės mažumos, tokios kaip tibetiečiai, labai mėgsta dainuoti ir šokti. Skirtingai nei mes, kinai, sako ji, jie dažnai užsidirba muzikiniuose pasirodymuose, o tokiam turistiniame mieste kaip Kangdingas jie tiesiog tarpsta.

„Aš aikčioju bandydamas įamžinti nuostabius gamtos vaizdus savo atmintyje. Jie yra nepakartojami, kintantys ir neatsibostantys. Tai – vienos gražiausių vietų mano gyvenime.“

Tibetiečiai čia dirba ne tik šokėjais, bet ir patarnautojais, valytojais.

Kažką prisiminusi, ji šūkteli atlikėjams, ir netrukus jie kiniškai užtraukia dainą. Sužinau, kad tai viena iš labiausiai visoje Kinijoje paplitusių dainų, kilusių būtent iš čia:

*Aukštai kalnuose plaukia baltas debesys.
Užlietas mėnulio sidabru čia stovi Kangdingo miestas...*

Pažvelgiu į priešais save sėdintį tibetietį, vietinės valdžios atstovą. Jis žvelgia į atlikėjus kažkur man pro petį. Manau, jo mintys klajoja po nuostabius Tibeto lygumų peizažus.

Tūkstančių jakų ir arklių šalis

Kitą rytą autobusiuku braukiame visiškai neryškia žymę beribės Kinijos žemėlapyje, naujais iščiustytais keliais toliau vinguriuodami tarp kalnų ir slėnių. Aš aikčioju bandydamas įamžinti nuostabius gamtos vaizdus savo atmintyje. Jie yra nepakartojami, kintantys

ir neatsibostantys. Tai – vienos gražiausių vietų mano gyvenime.

Esame beveik keturių kilometrų aukštyje, tačiau atrodo, tarsi važiuotume per didžiules žolėtas lygumas, kurių reljefas vaizdingai pajvairinamas nedidelių kalvelių. Jos tobulai dera su skaidriu turkio spalvos dangumi. Lygumose laisvai ganosi nedidelės arklių ir jakų bandos, o kai kur įsiterpę skaidrūs ežerėliai, atspindintys dangaus mėlį.

Jakas yra Tibeto civilizacijos simbolis. Šis darbštus pusiau laukinis gyvūnas iki galo paaukojamas vietos žmogaus gerovei. Iš jakių pieno gaminamas sviestas, kuris ne tik vartojamas maistui, bet ir šventyklų apšvietimui. Jakai naudojami kaip svarbi darbo jėga žemės ūkyje, o paskersti tampa vertinga mėsa. Jakų oda naudota palapinėms statyti, kaulai mūryti tarp akmenų ar plytų, net džiovintas jako mėšlas vis dar naudojamas kaip kuras.

Netgi šiame, atrodytų, laukiniame, kraštovaizdyje jaučiama žmogaus ranka. Pakelėse dažnokai pūpsio akmenų sampylos, vietinės budistinės stupos čortenai, akis vis užkliūva už spalvotų maldos vėliavų *lungta*, kuriose ant penkių spalvų audinių tibetiečių raštu išrašyti šventi

tekstai. Ant akmenų ryškiais dažais ištaipytos budistinės dievybės, o kalnuose didelėmis tibetiečių raidėmis puikuojasi svarbiausia mantra: *Om mani padme hum*. Kai kur peizaže įsikomponuoja žėrinčios budistinės šventyklos, kadaise buvusios svarbiausios šalies gyvenime.

Taip, čia Tibetas.

Ilgainiui laukinės lygumas keičia labiau apgyvendintos teritorijos. Kalvų prieglobstyje glaudžiasi tibetiečių vienkiamiai, kurių namai atspindi vietinį koloritą. Dviaukščiai baltai ir raudonai marginti namukai siaurėja į viršų, kaip ir jų langų ornamentai. Kartais jie turi kiniško stiliaus stogą, bet dažniau ant plokščio stogo įrengiamos patogios terasos.

Namus supa nedideli, netvarkingos formos, ryškiai geltoni miežių laukeliai. Tokiame aukštyje sunkiai dera kitos žemės ūkio kultūros, tačiau miežiai puikiai patenčia didelį aukštį. Todėl miežis laikomas tradicine tibetiečių žemės ūkio kultūra. Iš jo gaminama *dzampa* – spraginti miltai, kuriuos praskiedus arbata galima vartoti vietoj duonos. Žinoma, iš jo gaminamas ir vietinis tibetietiškas alus čangas.

Vingiuodami kalnų serpantiniais tolumoje matome snieguotą viršūnę. Kalnai mus lydi visą kelionę, o jų vaizdai skraidina į dangų.

Istorijos dvelksmas „Gražuolių slėnyje“

Po keturių kelionės po Tibeto pakraščius dienų pasukinioti mūsų nakvynės vieta buvo Danbos (tib. *Rongdzag*) miestelis. Čia, vaizdingame tarpeklyje, dar vadinamame „Gražuolių slėniu“, susilieja Dadzin ir Siaodzin upės, suformuodamos Dadu. Taigi, kelionėje vėl sutikome tą pačią upę, tik gerokai aukščiau kalnuose.

Aplink Danbą yra daug gražių vietų, turistinių įdomybių. Apsilankėme tibetiečių kaime, įsikūrusiame ant kalno šlaito su labai dailiais tibetietiškais namukais. Vietos

„Ketrios kelionės po plynaukštę dienos atrodo ištįsusios kaip kelios savaitės. Atmintyje praskrieja žolėtos lygumos, kalvos, snieguoti kalnai, pabiri kaimai, vienuolynai ir žmonių veidai. Gardžės prefektūra tikrai yra viena gražiausių pasaulio vietovių...“

turgelyje tradiciniais drabužiais vilkinčios moteriškos siūlė vietos produkciją: graikiškų riešutų, kriaušių, amatininkų dirbinių. Čia mūsų delegacijos nariai pamiršo orumą ir pasijuto tikrais turistais, tad visi ėmėme godžiai pirkti kokybiškus suvenyrus už neįsivaizduojamo mažumo kainas. Ant kaklo užsikabinau sidabrinį maldos malūną *khorlo*, pagamintą vyro tyliomis akimis, tikėdamas, kad atneš laimę. Jis papildė mano tibetietiško dirbinių „kolekciją“ greta akmenėlių apyrankės, gautos iš vienuolių.

Vietos kaimuose turizmas irgi vystomas gana sparčiai. Populiarėja tibetietiško stiliaus nakvynės tradiciniuose namuose, vietinis lietuviškų kaimo sodybų variantas. Yra edukaciniai pastatai, kur atvykėliai gali sužinoti apie egzotišką vietos gyventojų kultūrą, pasimatuoti drabužius, pašokti ar padainuoti...

Kelionė po Tibetą nebus pilna be apsilankymo budistiniame vienuolyne, vadinamame *gompa*. Jų mūsų kelionės organizatoriai į programą įtraukė ne vieną, taip demonstruodami Kinijoje propaguojamą religinę laisvę. Šie ryškiomis spalvomis nudažyti ir aukso stogais žibantys pastatai išsiskiria Tibeto kraštovaizdyje. O viduje tvyro tamsi rimitis, šiek tiek nuskaidrinta sviestinių lempų, apšviečiančių budistines statulas ir ryškiaspalvius paveikslus *tankas*.

Danbos slėnio apžiūrą dailiais vietos drabužiais vilkinti mūsų gidė baigė įspūdingu vaizdu į bokštus. Šie akmeniniai statiniai labai būdingi Rongdzago vietovėms, kur jų priskaičiuojama arti šešių šimtų. Aukšti senoviniai statiniai, siekiantys iki 17 aukštų, buvo skirti stebėti priešą ir gintis nuo jo.

Prieš leidžiantis žemyn

Paskutiniame mūsų sustojime Tibete atsiveria vaizdas į Keturių mergelių kalną (tib. *Skubla*) su keturiomis viršūnėmis. Turiu paskutines galimybes gėrėtis prieš leidžiantis į Sičuan baseiną.

Žvelgdamas į peizažą, girdžiu prekijus, suvežusius gėrybes iš aplinkinių vietovių. Jie nedrąsiai siūlo savo prekes: nedidelius kietus obuoliukus, slyvas, kriaušes, grybus, džiovintas kalnų šaknis ir aštriais prieskoniais gardintus jautienos džiovėsius. Tai – pagrindinis pragyvenimo šaltinis kai kuriems iš jų.

Ketrios kelionės po plynaukštę dienos atrodo ištįsusios kaip kelios savaitės. Atmintyje praskrieja žolėtos lygumos, kalvos, snieguoti kalnai, pabiri kaimai, vienuolynai ir žmonių veidai. Gardžės prefektūra tikrai yra viena gražiausių pasaulio vietovių, be to, patogi keliauti ir turinti gerai išvystytą infrastruktūrą. Nors nuo Lasos mus skyrė tūkstančiai kilometrų, Tibeto civilizacijos dvelksmas buvo jaučiamas visos kelionės metu.

Beliaka tikėtis, kad ekonominis kilimas, turizmo infrastruktūros vystymas nepažeis šio nuostabaus krašto, nesunaikins trapios ekosistemos, o vietos kultūra galės vystytis sveikiau, darniau, ne tik egzotinių vartojimo produktų kūrimo linkme.

Norėčiau čia sugrįžti.

Aukštame skaidriame danguje plazda ryškiaspalvės maldos vėliavos. Įkvepiu išretėjusio kalnų oro.

Laikas leisti žemyn.